

Några anteckningar om Nya Älvsborg

Utdrag ur KA-fyren nr 1 1975

Claes Sprakarn, kännare av bland annat Nya Älvsborgs historia, tar i denna artikel upp en del av fästningens intressanta och relativt okända personhistoria. Fästningens period som fängelse berörs, liksom hur fästningen besöks och användes idag.

KA 4 har sedan många år tillbaka låtit krigsmans erinran ske på NYA ÄLVSBORGS borggård. Krigsmans erinran har en lång tradition i det svenska försvaret men har fått sin utformning ändrad åtskilliga gånger. Under indelningsverket avlade den nye rekryten krigsmannaeden hos kompanichefen. Allt var avhängigt av rytmen i vårt då agrikulturella samhälle; drängens lega utgick 24 oktober, korpral, sergeant och rotebönder tog hand om rekryten tills han avlade krigsmannaeden i november. Med namn eller bomärke undertecknade han därefter alla kontrakt och blev nu Kronans Karl.

Under 1800-talet och fram till vår tid fick de vpl under utbildningens början avlägga krigsmans erinran. Den hade nedanstående utformning, som vi äldre är vana vid.

*Krigsman skall frukta Gud
och vara konungen huld och trogen.*

*Han skall med nit och trohet uppfylla alla de plikter, honom i tjänsten
ålägges,*

*samvetsgrant och efter bästa förmåga
verkställa mottagna befallningar och föreskrifter samt vid alla
tillfällen iakttaga*

ett värdigt och rättskaffens uppförande.

*Hans oavlätliga strävan skall vara att väl bereda sig till
krigets värv.*

Vid ofred skall han mot rikets fiender sig städse manligen och väl förhålla samt med liv och blod konung och fädernesland försvara.

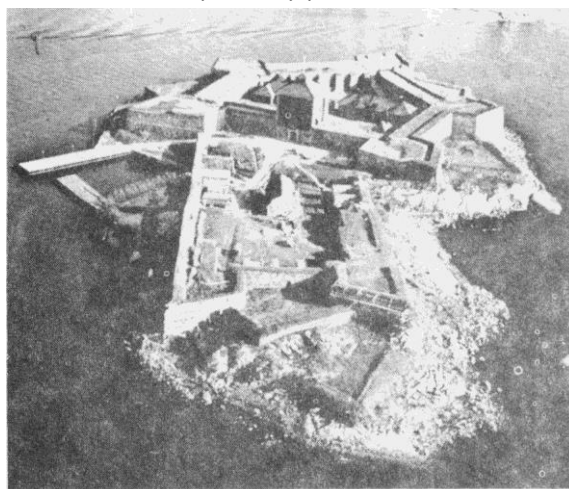
Just uttrycket "vara konungen huld och trogen" går tillbaka ända till Gustav Vasa på 1540-talet då han lät krigsmannen med ed binda sig till konungens person och ej till riket.

Då krigsmans erinran nu meddelas de vpl efter 4 veckors utbildning är ordalydelsen annorlunda. Den har moderniserats på 1960-talet.

Vid krigsmans erinran på NYA ÄLVSBORG står regementschefen till vänster om ingången genom tornet till borggården. Fanvakt och musikkår står till vänster om honom, medan truppen fyller upp resten av borggården med front mot regementschef och musikkår.

Till denna ceremoni brukar regelbundet Kamratföreningen och anhöriga till de vpl inbjudas. Även andra är välkomna.

Borggården är verkligen en värdig och traditionsfylld inramning. Torn och vallar skyddar borggårdsplanen och vackra kulisser bildar de tre byggnaderna där; befälshuset i SO, kommandanthuset i SV samt Corps de Garde i V. Sistnämnda byggnad var platsen för gevärsposten och vakts slutna del — dåtidens beredskapstropp.

NYA ÄLVSBORGS fästning var under drygt 150 år fängelse för straff- och rannsakningsfångar. Fångantalet på NYA ÄLVSBORG var sällan mer än 20 och således relativt litet. Största delen utgjordes av rannsakningsfångar som i ny Elfsborgs Kronhåkte skulle avvakta "Kungl. Majts och Rikets Hög vällofliga Götha Hofrätts högrättsvisa beprövande", en överhetstyngd formulering som kunde få den anklagade att bara därför tappa modet.

Vid utdömandet av straff byggde man i stort på medeltida lands- och strafflag och efter 1734, Svea Rikes lag från detta år. Man följde Mose lag Guds lag. Förbrytaren skulle ges sitt straff enligt "öga för öga, tand för tand, sårmarke för sårmarke".

Sträng var lagen och dödsstraff utmättes för många försyndelser, såsom Gudsförnekelse, dubbelt hor, tidelag, fjärde resan stöld, viss trolldom med skada som påföljd, liksom den som bannar eller slår sin fader eller moder.

Rådstugu- och häradsrätt följde lagens bokstav men straffen blev oftast, mildrade av hovrätt.

Det var således en brokig samling på NYA ÄLVSBORG. En del hyggligt folk som med hustru och barn avvaktade hur ett ögonblicks övertramp skulle bedömas av högre rätt, andra var förhårdade livstidsfångar.

I museet på NYA ÄLVSBORG ser man den järnkostym som obstinata och rymningsfarliga fångar ikläddes. Hur fångarna behandlades av fästningens bemanning finns mycket litet nedskrivet och det är mer bemärkta fångars fästningsliv som ger en antydning om vardagen i kok- och fångceller. 18-mannacellen bakom kommedanhuset visar hur fångarna kunde ha det; en öppen spis i ena hörnet för värme och matlagning, jordgolv som nödortföttig sög upp takdropp samt en gallerförsedd dörr genom vilken mat och ved skickades in och exkrementer och skräp fördes ut. Men frågan är om man här hade det så mycket sämre materiellt än i de backstugor och fattighus man kom ifrån.

Ett romantiskt skimmer har MARSTRANDS fästning fått genom sin mest berömde fånge Lasse Maja. Hans eskapader före fängelsetiden gjorde honom till folkhjälte. Hans flyktförsök och hans senare avancemang till kommandantskock har blivit så omtalade att man glömmet de många år han i ensamcell bröts ned till kropp och själ. Många sådana öden finns säkert på NYA ÄLVSBORG men har ej blivit omtalade då brotten ej varit av Lasse Majas äventyrliga slag. Men dysterhet vilar över NYA ÄLVSBORG som fängelse och det kommer verkligen fram i Älvsborgsvisan trots att författaren har tagit med en gondol för att ge lite färg och ljus i all bedrövelsen.

*Den blomsterprydda gondolen gled utefter ÄLVSBORG
bölja vred det var så hemskt i den mörka natt en flicka
fager vid rodret satt . . .*

Sommaren 1719 anfölls NYA ÄLVSBORG av dansk-norska stridskrafter under ledning av amiral Tordenskiöld. Försvaret leddes på fästningen av överstelöjtnant Lille från Älvsborgs Regemente samt från Hisingen av överste Staöl von Holstein med en bataljon skaraborgare. Om detta högre befäl finns mycket skrivet och det härrör delvis från deras krigsdagböcker och rapporter där de säkerligen inte undvikit att framhäva sin egen insats. Om den enskilde mannen och om enskilda detaljer från fästningens försvar finns förvånande lite antecknat. Ett undantag utgör dock berättelsen om bataljonspredikanten vid Älvsborgs Regemente Johan Lysen att han under belägringen hade "sitt ställe i kyrkan, att bevaka bönestunderna och sköta de sjuka, som dit samlats, med tröst och Herrans nattvard. Änkönt fiendens kulor och bomber likasom haglade ned och flögo genom kyrkans fönster och dörrar, blev dock prästen på sitt rum roligt stilla och gjorde (At honom ålagt var".

Garnisonen på fästningen kom huvudsakligen från Sjuhäradsbygden. Soldaterna här hade nyligen återvänt från fälttåget i Norge och bara varit några månader på sina rotar och så kom nu order om mobilisering.

Kallade av korpralen samlades kompanierna vid trossboden intill kompanichefsbostället; Södra Kinds kompani hos kapten Gunnar Bökman på Gullshög, Örsås socken och Norra Kinds kompani hos kapten Nils Belfrage Sjögården, Södra Ving socken.

Nu fick övrigt befäl och soldaterna en orientering om vad som väntade dem och med av rotebönder fylld matkantin gick vägen åt västkusten enligt ordern.

"Kompanierna marscherar ofördröjligen till Örbyhed, därefter marsch

1. dagen till HYSSNA
2. dagen till HÄRRYDA
3. dagen till SÄVEDALEN

där vilas 1 dag och inväntas order".

Men trots sönderskjutna vallar och torn avslogs slutanfallet. Och för segern betalades med blod, 1/3 på vardera kompaniet sårade samt stupade 785 Nils Fröman, 792 Bengt Torsk, 859 Sven Blomberg, 864 Anders Löfblad, 870 Gustaf Broman, 895 Per Hogberg Norra Kinds kompani och 923 Johan Ljungman, 933 Anders Möllberg, 949 Anders Frisk, 955 Nils Rosenqvist, 1016 Jan Läckman Södra Kinds kompani.

Så kom då dessa två kompanier att med en liten kontingent artillerister ur slottsstaten och sachsiska frivilligförband att stå emot det koncentrerade anfallet av en stor eskader. De stod i ett veritabelt kulregn, då under det mest intensiva stridsdygnet mer än 1000 granater träffade fästningen. Och detta artillerianfall tog sin tribut.